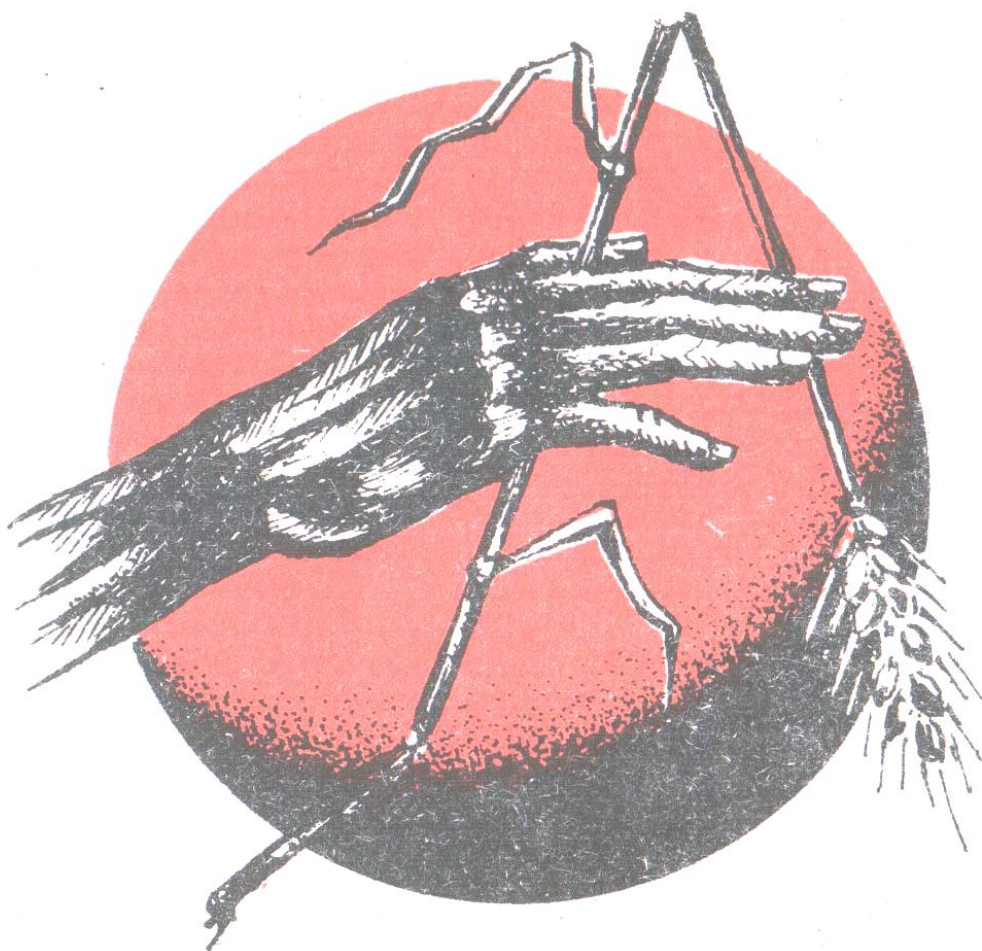
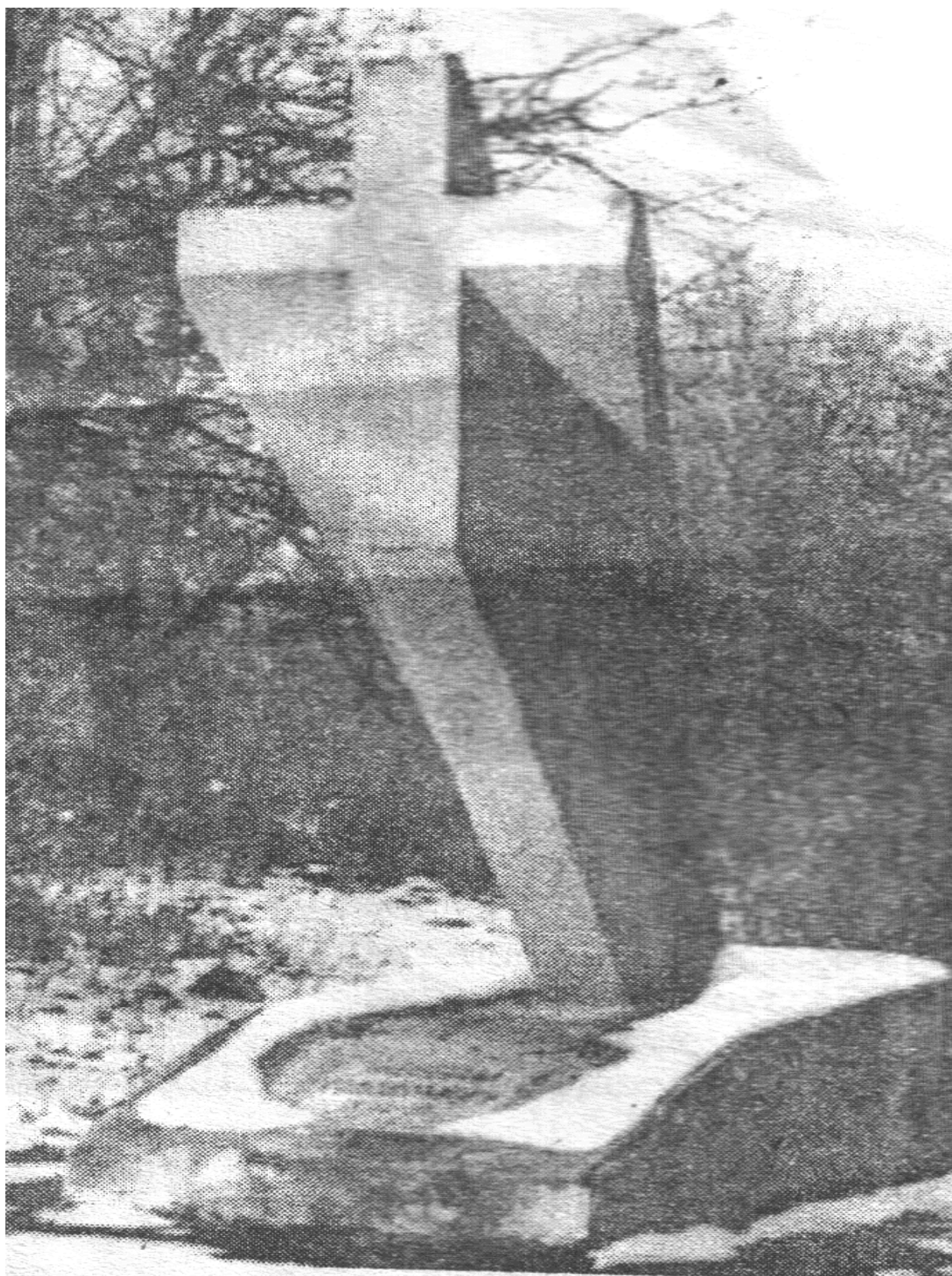

Ярмолинецька ЦБС
Центральна районна бібліотека

Голодомор та репресії на Ярмолинецьчині

Ярмолинці
2009 р.

Пам'ятний знак жертвам голодомору
в Ярмолинцях

Ярмолинецька центральна районна бібліотека
Краєзнавчий відділ

Голодомор та репресії на Ярмолинеччині

(розповіді свідків голодомору)

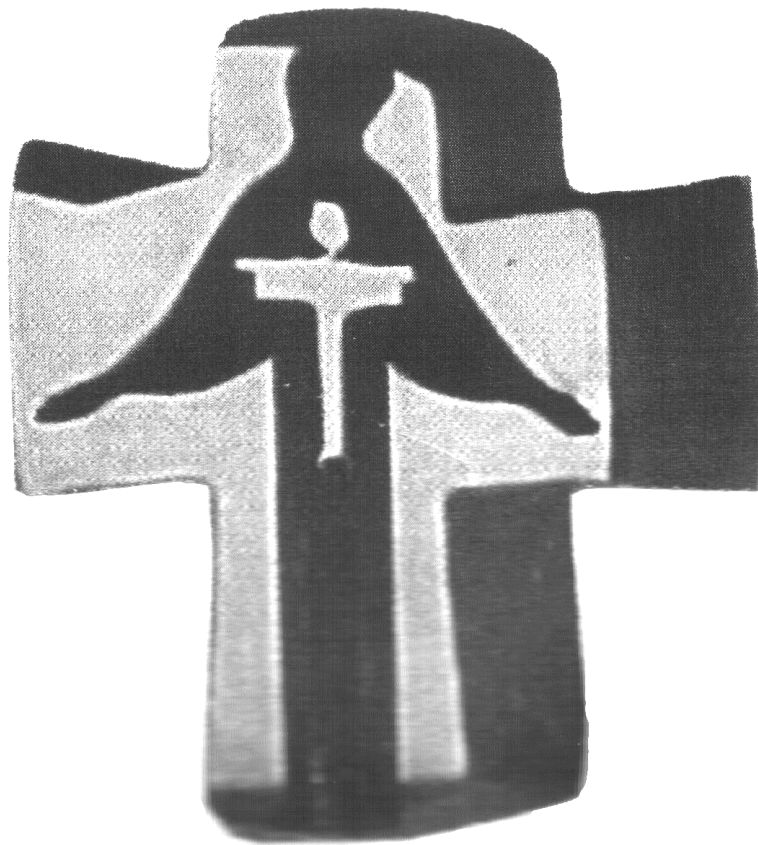
Ярмолинці
2008 р.

У збірнику вміщено свідчення земляків, які пережили одну з найжахливіших трагедій історії нашої України – штучний голодомор-геноцид 1932-33 р.р., та трагічні сторінки сталінського терору.

Спогади зібрані в збірнику не дають змогу забути ті страшні роки. Збірник розрахований на вчителів історії, краєзнавців, учнів, та усіх хто цікавиться нашою історією.

Укладач: Москаленко В. М.
Комп'ютерний набір: Посвистак А. Б.
Відповідальний за випуск: Гриб М. А.

ГОЛОД

Надмогильні хрести,
Надмогильні хрести,
Ніби зведені руки в небо...
Господи, нам прости,
Господи, їм прости, -
Тим, що в муках пішли до тебе.
Дай їм хліба й води,
Дай їм хліба й води,
Щоб забули страшні наруги.
Боже, не доведи,
Боже, не доведи,
Щоб той мор повторився вдруге.

Усе далі і далі відходять від нас два роки, які названі одним словом – голодомор. Більшовицько-сталінська гільйотина відрубала голову українському народові без крові. Голодний мор, що охопив Україну набирав усе більших розмірів. Вимирали цілі села і хутори. Рідили вулиці. Людей ховали «кагатами», тобто в спільні ями.

Пройшовся голод гострою косою і по наших Ярмолинцях. Поклав великими покосами дітей, жінок, чоловіків. Кількість жертв по містечку достеменно невідомо, але вона величезна. Є списки людей, які пережили ті страхітливі роки. 8 мученицьких місяців – від Покрови 1932 до Трійці 1933 перетворили Україну на неозорий цвинтар. Вимирали цілими сім'ями.

У людській пам'яті живуть спогади.

В цій брошурі поміщені свідчення тих, хто пережив одну з найжахливіших трагедій українського народу. Бо пам'ять народна – найдостовірніше історичне джерело.

Наш найсвятіший обов'язок сьогодні – зберегти пам'ять про всіх невинно закатованих під червоним прапором, пам'ять про тих, хто не дожив, пам'ять про тих, хто не долюбив, пам'ять про живих і ненароджених.

ПРОДАВАЛИ ДІТЕЙ

(З розповіді Дарини Федорівни Данчук)

У мене завжди перед очима жінка з донькою років трьох – чотирьох. Дівчинка своїми тоненькими рученятами обняла неньку за шию пригорнулася до неї. А мати просить і просить, щоб купити в неї дівчинку, тому що вдома не має що дати їм поїсти, і помре вона від нестатку...

Люди геть збайдужніли до навколишнього, навіть своїх рідних, у тому числі до дітей.. Тому не лише продавали, але й пропонували за безцінь хлопчиків і дівчаток тим, хто не мав своїх діток.

Добре пам'ятаю рано постарілу жінку, яку Марією звали. В неї було п'ятеро дітей, а їсти зовсім не мали що. Пішла вона на ринок, щоб щось купити чи виміняти. Вертається додому, і думає: «От якби хот зо двоє дітей застати мертвими, то харчів, які несла, на довше вистачило, б».

По селу нишпорили. бригада, в яку входили комуністи. Вони ходили в кожну хату і забирали останки всього, що можна було з'їсти. В основному знаходили ячмінь і квасолю.

Тітка Марія захована десь зо два кілограми квасолі у стрісі. Це весь харч для неї і чотирьох дітей, бо їсти не мали більше що. Знайшли і забрали.

ЗА ПОМЕРЛИМИ НЕ ПЛАКАЛИ

(З розповіді Віри Тимофіївни Дичаківської)

Дев'ять років - стільки наступило мені в 1933-му. Але добре запам'ятався той рік. Голодні, злі, знесилені люди ось що являла собою переважна більшість жителів наших Буринець. Хто мав качан кукурудзи, то розбивав зерно у ступі і сипав стакан такої товченої суміші на відро води. Добре в кого збереглася корова, то хоч молоком рятувалися, юшкою.

Люди вмирали щодня. Порятувати голодних не мали чим, тому що в кожного було пусто в коморі і на печі. Скажімо, в наших сусідів у сім'ю входило восьмеро, .Шестеро молодих і здорових людей , померло від голоду. Домовини нікому не робили. Вивозили, як снопи, на підводі. Ніхто за померлими не плакав і відчував небезпеку опинитися на такому возі завтра.

У нашому селі був випадок, коли мати вбила свого дев'ятирічного сина, зварила з нього холодець і продавала іншим.

Якби не підоспілі жнива, то через місяць мало хто залишився б живим. А коли почали копати картоплю, то вже наїлися досхочу.

ЖАХЛИВА ТРАГЕДІЯ СТОЛІТТЯ

Найстаршим представникам наших сучасників довелось відчувати “прихильність” влади, котра голодом і холодом нищила старих і малих. Чого вартий голодомор 1932-33 років. Як стверджує дослідник Роберт Конквест у книзі “Жнива скорботи”, кількість жертв у справжній війні проти селянства, розв’язуваній тоді Сталіним у межах однієї держави, перевищувала загальну кількість загиблих у всіх країнах під час першої світової війни.

Дослідження ж інших вчених виводять на число померлих від голоду українців у сім мільйонів. Та подібні розрахунки приблизні. Точної статистики ніхто не може дати досі.

Але те, що в тридцять третьому земля напухала від мільйонів тіл – жахливий і волаючий факт. Тоді сільські активісти, що викачували хліб і нищили середняка чи заможного селянина, не встигали виволікати померлих з хат. Це змушувало налякану керівну верхівку мобілізувати з міст у села поповнення на прибирання жертв голодомору. Їх зволікали на підводи і скидали у ями. Подекуди загальні могили приймали по 100-150 мерців. А буквально через кілька років такі поховання розорювались.

Як свідчать старожили, особливо велика смертність припала на березень-квітень 1933 року. Найстрашнішим був геноцид стосовно дітей.

БРАТ ЗГУБИВ БРАТА

(з розповіді Ганни Якимівни Бадон).

По сусідству жила одна маленька за тогочасними мірками сім'я — мати і два сини. Старшому минуло уже 9 років, молодшому — 5. Мати сяк-так перебивалася, віддаючи дітям усе, ще заробляла в місцевому колгоспі.

Влітку відчувалося що. полегшення: в лісі появилися гриби, дозріли ягоди, ранні яблука, груші. Варили лободу. А взимку сім'я потрапила у велику нужду, не маючи зовсім що їсти.

Одного разу мати, як завжди, пішла в колгосп на роботу. Діти залишилися без нагляду з боку старших.

Старший, зовсім знесилений голодом, запропонував молодшому вилізти на горище, де вони нібито гратимуться. Той погодився.

Щоб розпочати гру. старший зробив петлю з мотузка і сказав братові, що він повинен засунути голову в петлю, бо це така гра. Той так і зробив. Коли голівка потрапила в підготовлений зашморг, старший вибив ящик з-під ніг свого братика — і маленьке тіло зависло в повітрі.

Знявши тіло з бантин, брат-душегуб порізав його на куски і заховав у кутку горища. Матері пояснив, що

молодший подався до сусідів погратися.

Коли почало сутеніти, мати занепокоїлася, що немає дитини. Побігла до одного сусіда — нема, до другого — теж не бачили. Розпитувала — ніяких слідів. Вирішила, що його вкрали, тому; що такі випадки мали місце. Минув день, другий — ніяких слідів, ніяких чуток.

І все-таки мати примітила, що старший син при її поверненні додому злізає з горища і ховається в кімнаті. Це насторожило жінку. Вона вистежила хлопчика і побачила, як він брав кусочки тіла з мертвого брата, жарив його на вогні і поїдав.

Мати не могла перенести такого горя і збожеволіла. Через місяць вона померла. А хлопчик пішов з дому.

Є такі ситуації, котрі вимагають від людей вчинків, які не піддаються суду нормальними моральними критеріями. Це ситуації боротьби за виживання. Це ситуації війни і голоду — смертельної небезпеки. і судити тут треба не тих, хто потрапляє в ті ситуації, а тих, хто створює їх. В даному випадку — організаторів голодомору.

ВМИРАЛИ, ЯК МУХИ

(З розповіді Ганни Яківни Сівохіної).

1933-й запам'ятався мені тим, що нарівні з дорослими я, 15-річна дівчина, сапала цукрові буряки і відчувала постійно, що хочу їсти. Вдома не було що взяти з собою в поле. Та й усі дівчата вставали до роботи раненько, і бігли на площу.

За те, що ми, дівчата, дуже рано починали сапати і працювали до самого вечора, правління колгоспу виділило кожній по кілограму пшона. Хоч мало, але якась підтримка до нового врожаю.

Село жило страхом перед тим, щоб не померти. Дехто, правда, заздрило тим, хто вже в могилі. А помирили щодня, іноді, всією сім'єю.

Досі не можу спокійно дивитися, як діти не цінять окраєць хліба. Шануйте його як святиню. Сама ж не бажаю нікому пережити такі важкі часи.

ВРЯТУВАЛА ЧУЖА ЖІНКА

(З розповіді Марії Дмитрівни Чернікової)

У сім'ї я була старшою. Сестрі минуло 8 років, братику - 1, а мені - 12. Так що поміч від нас мізерна, а їсти хотіли всі - і дорослі, і діти.

Вночі ходили по хатах чужі люди і забирали чоловіків, жінок. Де вони дівалися, - ніхто не знав. Якщо в когось знаходили залишки зерна, то забирали, як кажуть, під мітлу.

Однієї тривожної ночі постукали і в наші вікна. Одчинив батько. У хату ввійшло п'ятеро. Від шуму я пробудилася. Почула, що мати голосить, відпрошуючи не забирати чоловіка від неї, а батька від дітей. Один з прибулих сильно вдарив маму. Вона впала.

Батька забрали. Ми з мамою просиділи в сльозах до самого ранку. Так і не знаю про подальшу долю свого тата. Чи вбили його чи помер у катівні.

Від голоду і хвороб помер братик, ми з мамою викопали яму і поклали в неї маленьке тіло. Зверху притрусили травою, а потім засипали землею. Через 2 місяці мами не стало. В Новому Селі ми з сестрою знайшли притулок у Віри Іванівни. Вона стала нашою другою матір'ю.

ВИЖИВАЛИ, ЯК МОГЛИ

(З розповіді Віри Іванівни Хоптяр)

Весну 1933-го наша сім'я стріла, як і всі, голодно. Було нестерпно важко, особливо наймолодшому братику, якому виповнилося лише кілька місяців.

Щоб підсобити сім'ї, в якій працездатною залишилася лише мати, бо батько хворів, я ходила на радгоспне поле збирати торішню картоплю. На тому лані людей назбігувалося чимало. А тому ставало не так просто знаходити минулорічні бульби. Вдома всі раділи коли я появлялася з торбинкою, в якій приносила картоплини.

Коли зазеленіла трава, ми з братом Степаном піднарядилися пасти стадо. На весь день мати давала на обох пляшку молока і багато пареної лободи. Якщо торбина залишалася в моїх руках, то мали що обідати. Коли брат брав її, то старші хлопці забирали харчі, а ми впроголодь проводили весь день. Видно, соромились ті старші віком конфісковувати полудинок у мене як у дівчини.

Мати ходила на роботу в поле. Там їх харчували. Але відривала від свого рота, щоб діткам додому принести. Бувало, що мати з братом носили дрова євреям. Ті жили заможніше, а тому давали щось поїсти, як плату.

СЕЛО ЖИЛО СТРАХОМ

(З розповіді Рудої Олександри Семенівни

1920 р.н. смт. Ярмолинці)

Влада так зробила, що люди вимирали. Серед односельців були донощики, які заходили до хати, що в кого є з продуктів і заявляли. Не було де сховати, бо ці бригади, що ходили по селу лазили і шукали скрізь: і на городі, і в хаті, і на горі, і в гноярці.

Навесні 1933 року люди падали як солома. Село жило страхом, щоб не померти. Але дехто заздрих тим, хто лежав в могилі. Тому що люди помирали щодня, деколи всією сім'єю. Ніхто про сиріт не турбувався. Діти ходили і просили наставляючи руки, хто що міг те й давав. Виживали здебільшого ті люди, що тримали корову.

Їли лободу, кропиву, різні ягоди, ще зелені яблука. Весною в колгоспі парпали бараболю. Бригадир перевіряв в кожного хто, що несе з поля. Весь час хотілося їсти. В голові – світ обертом.

ВИКИНУЛИ НА ГНІЙ

(З розповіді Гуменюка Володимира Івановича

1928 р. н. смт. Ярмолинці)

Я думаю, що в цьому усьому страхітті вина влада, яка забирала в людей весь урожай. Це були місцеві активісти, які приходили в двох, трьох, і перевертали все в хаті шукаючи продукти, що знаходили те й забирали.

Люди їли все, що можна було їсти: яблука, черешні, вишні, з плодових дерев їли молоде листя. Були й такі люди, що їли котів й собак. Померлих хоронили на кладовищі родичі.

Про страшні роки голодомору розповідаю своїм дітям, внукам, правнукам. Особливо цей епізод коли батьки мене викинули опухлого і непритомного на гній, думали що я помер. Я там пролежав три дні. Батьки побачили, що я дихаю і забрали до хати. І так я вижив всім смертям на зло.

Мої батьки працювали в колгоспі, то там в обід давали якусь їжу. Вони приносили додому то кусочок хліба, то якусь баланду і ділили між всіма.

ВИННА ВЛАДА

(З розповіді Дичаківської Зіни Юхимівни

1927 р. н. смт. Ярмолинці)

Причиною голоду була тодішня влада, яка знущалася над людьми як могла. По хатах ходили активісти і забирали в людей все. Хто не хотів віддавати – били. Зброї в них я не бачила, але люди не боронилися, боялися влади. Продукти ховали скрізь: і на горі, і на печі, і в землю закопували. Але ці комсомольці знаходили і забирали.

Мама розповідала, що ходила на поле збирати гнилу картоплю і колоски, але людей наганяли і били, а декого і судили.

Навесні я йшла зі школи і на дорозі побачила мертву дитину. Це було дуже страшно. Ніхто ними не опікувався, держава думала зовсім за інше, щоб побільше померло з голоду людей.

Мої батьки мали пасіку то ми рятувалися медом. Моя бабка була дуже опухла, але вона не померла. А дід був здоровий і крепкий, але швидко помер.

ПУХЛИ З ГОЛОДУ

(З розповіді Ясінського Мечислава Людвиговича

1921 р. н. смт. Ярмолинці)

В голодоморі винна влада, але найбільше винні місцеві активісти, які чистили всі закутки, «прослуховували землю», щоб знайти місце де схований хліб. Останній вузлик розв'язували щоб висипати з нього борошно чи крупу. Якщо не хотіли віддавати то висилали і били. Люди не боронилися бо боялися влади.

Хто не хотів вступати до колгоспу, його розкуркулювали, забирали все майно. Мій тато не хотів йти в колгосп, то в нас забрали коня, воза, плуг, скинули з хати бляху. І після цього мусіли вступити до колгоспу.

Пам'ятаю як батько приніс в кишені трохи сухого жому. Мама поставила варити, а ми діти не могли ніяк дочекатися коли звариться. Коли почали їсти, зрозуміли, що це дуже не смачно. А рано прокинулись то не впізнали один одного – попухли.

Людей померло багато, вмирали щодня. В наших сусідів в сім'ю входило вісім чоловік, шість молодих і здорових людей померло від голоду. Домовини нікому не робили. Вивозили, як снопи на підводі. Ніхто не плакав за померлими і кожен думав, що завтра може сам опинитися на тому возі.

ТРУЇЛИСЯ ГРИБАМИ

(З розповіді Пастушка Івана Степановича

1924 р. н. смт. Ярмолинці)

Голод пам'ятаю. Страшні були роки. По селу ходили бригади місцевих комуністів і забирали в людей все, до останньої зернини. Застосовували побиття і арешти. Зброї вони не мали, але люди їх боялися і без зброї. Забирали тільки продукти.

А для того, щоб люди вступали в колгоспи забирали в них все необхідне – і реманент, і худобу. Дуже страшні були роки, ніхто нікому не допомагав, тому що самі спасались як могли. Збирали на полі мерзлу картоплю, потім оббирали лущиння і пекли млинці, оббивали колоски і теж пекли млинці.

Пам'ятаю, як мама наварила юшки з зеленого зерна і забілила молоком. Ми понаїдались і всі потруїлись цією юшкою. Також їли лободу, вишні, черешні. Коли з'явилися в лісі гриби всі кинулись туди. Але почали вмирати від того, що їли напівотруйні чи недоварені гриби. Дехто після поганих грибів дуріли. Навіть були люди які їли котів і псів, траплялися випадки коли люди їли своїх дітей.

Здебільшого в живих залишалися ті хто мав корову. Але її також потрібно було ховати.

ПОКЛИЧЕМО ПАМ'ЯТЬ У СВІДКИ

с. Правдівка

Вацлава Петрівна Сороката

...Весна 1933-го була найстрашнішою. В селі панував голод і хвороби: туберкульоз, дизентерія, тиф. Люди били худобу, збирали в лісі кропиву, щавель, подорожник. Але їм це не допомагало. Горя зазнали майже всі. Багато сільчан померло, залишаючи дітей. Тоді організовувались патронати, куди привозили дітей-сиріт. Колгосп виділяв продукти, щоб хоч якось підтримати голодних. Патронат був у хаті померлого Гилька Мельника, де залишалося троє дітей. Мені було 15 років і я опікувалася цими дітьми.

Броніслава Войтківна Довжна

Важко згадувати все, що пережили. Спочатку мали все своє, а як почалася колективізація, то залишились ні з чим. Мати померла, а батько не хотів іти до колгоспу. Нам розвалили клуню, де зберігалося зерно, хліб для худоби. Забрали коней, корів, муку, картоплю, хліб, насіння. Залишилася пуста, обкрадена хата. У ній лише вода, солі - і тієї не було. Мачуха привела корову. Із сокирою в руках відстояла, щоб не забрали годувальницю. Але одного разу до

хати знову прийшли чужі люди, Ми, діти, на печі. Під нами розсипали відро гречки, щоб щось збереглося. Та поскидали з печі, знайшли і забрали гречку.

Навесні ходили рвати молоду лободу, були босими та роздягненими. А ще кралися в колгоспне поле, де посіяли жито. Виминали зерно, на сковороді сушили, перетирали і пекли млинці. За таке можна було позбутися життя, бо посіви охороняла польова сторожа. Але ще більше горе нас чекало попереду. Батька викликали до Ярмолинець, бо не хотів йти до колгоспу. Увечері він не повернувся. Лише по обіді наступного дня сусід привіз мертвого батька. Розповів, що знайшов його в лісосмузі по дорозі в Ярмолинці.

Залишились з мачухою, виснажені голодом. Брати мої померли. Мачуха залишила мене одну. Потім я опинилась у патронаті для сиріт.

Емілія Матвіївна Горобець

Родина наша була велика: батько, мати та 13 дітей - 7 хлопців та 6 дівчат.

У період колективізації – батько добровільно написав до колгоспу заяву. Віддав коні, борони, драпак. Була стодола, та активісти розвалили, а дерево забрали на будівництво конюшні.

Під час голоду рятувала корова. Але голод є голод. Від нього врятуватись дуже важко. Наша сім'я дуже бідувала. По кілька днів не було й шматочка хліба, картоплю берегли і їли дуже рідко. Рано навесні ходили понад річку і збирали щавель, рвали листя липи, перетирали і варили баланду.

Недалеко від хати була колгоспна кухня, де варили обід на поле. Мій маленький брат вкрадався і приносив у кашкеті рештки з помиїв, ми їх піджарювали на вогні і так їли. В той час я думала, що не зможу наїстися.

На щастя, в родині ніхто не помер. Пухли, не доїдали, сяк так перебивалися, але вижили.

с. Вербка

Когут Євдокія Касьянівна

Я народилася в сім'ї середняків. В сім'ї було 3 дітей. Під час революції забрали землю. Трохи пізніше забрали все остальне. Залишили одні чоботи на всіх.

Восени було холодно з братом йдемо на роботу зранку я взута, йдемо назад взувся в тіж чоботи брат.

Дуже важко було. Не було зовсім що їсти. На городі трошки було житніх колосків. Піду за хату, вирву 2-3 колоски і розітру в макітрі – таку варили юшку. Їли ми

лободу, листя вишні, липи. Навесні 1933 року з голоду помер батько Касьян, тоді через 2 місяці померла мама, а ще через 2 неділі помер мій син.

Коли був голод я йшла до своєї мами в Левківці.

Голодна, вітер мною колихає. На полі сиділи 3 людей: одна жінка і 2 чоловіки. Пройшла повз них, а вони якісь страшні такі, тільки очі блищать. Почали мене доганяти, я до поля засіяного житом, я сховалась в тому житі. Лежу тихенько і слухаю. Зовсім недалеко від мене кричить чоловік.

-Де ж вона поділась? Таку здобич потеряли. Ми могли її 2 неділі їсти. Добре шукайте.

Стаднік Антоніна Андріївна

Нас в сім'ї було 8 душ. Ми були бідні, в нас не було що забирати. Дуже важко було.

А коли настав період 1932-1933 років то зовсім чорні дні настали. Не було зовсім що їсти. Поки було якесь полотно мама вимінювала на крупи. Дочекавшись весни, їли лободу, листя вишні, бруньки липи. А як зацвіла акація то радості дітей не було меж, вона була солодка. Яюсь в селі їхала чужа підвода, везла просяну полову і соняшниковий макух. Він був дуже з смітьом. Але люди не дивились розмочували це все в воді і їли ту юшку.

Дуже бідували наші сусіди. Кащер Марина Якубівна проживала разом з маленькою дочкою. Вранці мій тато Стаднік Андрій Захарович вийшов на двір чує дитина плаче. Мама Варвара пішла подивитись, побачила малу Ганну заплакану. Вона розповіла що маму вночі прийшли забрали і забрали все майно, яке потім на торгах продавали.

Кащер Ганна будучи ще зовсім дитиною, залишилась одна на білому світі, без хати, без їжі , без одягу.

Валькова Марія Михайлівна

Я була ще маленькою дівчинкою 10-11 років, але добре смерть від голоду своєї бабусі, яка намагалась насамперед нагодувати чимось дітей, онуків. А від лободи і листя пухли. Пам'ятаю, як померли сусіди. Вони просили у сусідів щось поїсти, але ті не мали чим пособити, бо самі були голодні.

Добре пам'ятаю бригаду активістів, які ходили по хатах витрушували останнє зерно.

Одного дня вони прийшли до нас, підперли нас в хаті дітей з мамою, полізли на горище, де сушилися качани кукурудзи, забрали усю, а нас залишили ні з чим.

Наша сім'я врятувалась від голодної смерті лише тому, що тримали стареньку корову.

Гадаць Марія Іванівна

Чорна бригада Файчук Марія, Козіцька Корнелія, Лобода Антон ходили по хатах і забирали все що було. Крім зерна та інших продуктів харчування забирали подушки, крами, полотно. Нас було в сім'ї троє. Їсти не було зовсім що. Їли лободу, листя липи, вишень, цвіт акації. Ходили в Фаціївку залишилось дві хустини виміняли на продукти. Люди пухли, помирали з голоду. Наші родичі Шургай Анелія і Домінько і їхні діти Маня, Вероня, Ясьо – всі померли з голоду в 1933 році. Тоді мало було сімей які не постраждали з голоду. Вживали ті, які мали корову.

Більше всіх постраждали діти. Наївшись зеленини в них бралась дизентерія і вони помирали. На нашій вулиці не було таких сімей, де б не помирали діти. Горю батьків не було меж.

PEIPECII

1937-й... Одна лише згадка про цей рік наводить жах на людей. Початок масових репресій в колишньому СРСР, які торкнулися за різними оцінками від 4 до 5 мільйонів людей. 10 відсотків з них було розстріляно. Жодні світові катаклізми того часу не можна зрівняти з цією планетарною трагедією. Хіба що друга світова війна нараховує більше жертв.

Більшість справ в періоди репресій тяжко назвати кримінальними, адже вони не відповідають цивілізованим нормам кримінального і процесуального права ні за формою, ні за змістом.

Безмовними свідками великої вселюдської трагедії залишилися акти про виконання вироків, винесених позасудовими органами, котрими були «двійки» в складі Вишинського та Єжова та «трійки» при УНКВС.

В тотальну фальсифікацію втягувалися органи місцевої влади, родичі, близькі і друзі арештованих, брехня і обмова вкладалися в чужі вуста. Часто конкретні особи, що проходили по «кримінальній справі» у ролі свідків, навіть не знали про це і більше того навіть не підписували протоколів, хоч там стояли ніби їх підписи.

Історію не можна ні переробити, ні переписати, а роки минулого повинні застерегти майбутні покоління.

ДЕ ВИ, КАТИ НАРОДУ?

Незабаром ми відзначатимемо День пам'яті репресованих. Тепер уже в нашій незалежній Україні. Верховна Рада України, прийнявши закон про реабілітацію жертв політичних репресій, надала можливість широко говорити про минулу трагедію.

Здавалась, що можна поставити крапку на цьому, адже правда восторжествувала. Та нема спокою. До цього часу ми звинувачуємо «систему» і Сталіна.

Мені доводилось писати листи в прокуратуру, військові органи з проською дати відповідь, де поховані репресовані жителі села Соколівка, хто конкретно їх стратив. Але відповідь звідусіль суха і стандартна: згідно з рішенням «трійки», обвинувачено в шпіонажі (Драгомерецький), створенні контрреволюційної повстанської організації (Шевчук) і страчений, тобто розстріляний.

Відомо, що на цих людей були написані доноси, але хто конкретно став «стукач», хто входив у «трійку» НКВС. Все це «білі плями» нашої історії.

Згідно з довідкою МВД, даною в 1956 році, лише з 1 січня 1935 року по 22 червня 1941 року було розстріляно 7 мільйонів чоловік. По одному мільйону в рік.

СУДОВІ РЕПРЕСІЇ

Архівний витяг із інформації Солобковецького райпарткому Вінницькому обкому КП(б)У 23 липня 1933р.

В зв'язку з досяганням хлібів у районі ще більш умастилися випадки знищення врожаю, зрізування колосків та витолочування: коли з початку випадки зрізування колосків носили дрібний характер, то з часом це набирає більш політичної ваги й більшого пошкодження врожаю, що його організовує класовий ворог куркуль та його агентура, петлюрівські елементи.

В селі Корначівці – Ніколаєва Люжбіта Михайлівна, куркулька, розкулачена й майно її продано за штраф за не виконання господарсько-політичних кампаній 14/VII – на колгоспному полі вижала 0,03 га. Виїзною сесією облсуду засуджена за це до ув'язнення з далеких таборів на 8 років.

В селі Томашівці – Стаднік Матвій Якович, куркуль, розкулачений, систематичний злодій-рецидивіст, вже два рази судимий. На колгоспному полі, на найвіддаленішому участку протягом декількох раз зрізував і витолочував озимий посів, до того, що більшу частину посіву знищив на площі 0,75 га. Справу цю розглядала Виїздна сесія облсуду й Стадника Миколу – засудили за це до розстрілу.

В селі Удріївцях – Червінний Микола Григорович, твердоздатчик. Судимий за невиконання хлібозаготівель. 17/VII на колгоспному полі вижав 0,06 га, справа про це теж розглянута сесією облсуду й Червінного засуджено до ув'язнення в далеких таборах на 10 років.

ЗА ВИРОКОМ ТРІЙКИ

У вересні 1937 р. Ярмолинеччина увійшла до складу новосформованої Кам'янець-Подільської області і була віддзеркаленням політики "великого терору" сталінського керівництва. Зокрема, велика кількість репресованих поляків і українців району "проходила" по статтях 54-2, 54-9, 54-11 КК УРСР за участь у контрреволюційній організації ПОВ. За інформацією НКВС, ця організація була утворена на території Ярмолинецького району ще у 1921 р. ксьонзом Чирським. Метою цієї організації, за твердженнями НКВС, була підготовка контрреволюційних кадрів у націоналістичному дусі для боротьби з Радянською владою. Під час війни з Польщею – підняти повстання в тилу Червоної Армії, а у мирний час – організовувати диверсії, підпали, займатися шкідництвом. Ця організація мала свою структуру і складалася з "боївки", що підпорядковувалися "команді", до якої ніби входили Станішевський, Полянський,

Радий. Влітку 1937 р. учасники ПОВ начебто отруїли у колгоспі с. Куява 46 коней та проводили антирадянську агітацію.

В зв'язку з цим, на підставі сфабрикованої справи про участь у ПОВ репресували Станішевського І.П., 1904 р.н., що родом з м. Летичева, поляка, який до арешту був членом ВКП(б) і працював третім секретарем Ярмолинецького райкому партії. Його арештували 2 травня 1938 р., а документально вперше допитали за поданим обвинуваченням лише 13 липня 1938 р., що свідчить про здійснення фізичного впливу і подальше "визнання вини" арештованого.

Загалом тільки по справі ПОВ 28 вересня 1938 р. репресували 77 чол., серед яких з Ярмолинецького району знаходилися: Цішковський С.А., Рудковський Й.І., Тишинський М.В., Врублевський Й.П., Морозович Й.І., Пшелуцький В.І., Качуровський І.І., Войцехівський А.І., Зарицький М.Г., Зарицький Й.Г., Поплавський С.Р., Войт Й.А., Савицький Г.А., Шедловський Ф.Й., Долинський І.Г., Цвігун І.Й., Малий Ф.І., Стожик П.І. та багато інших. Аналізуючи склад репресованих, вкажемо, що 87,1% складали поляки, вихідці з робітників - 11,8%, селян - 77,9%, слубовців - 10,3%. Більшість з них були малоосвідченими

(55,4 %) і безпартійними (81,8%). Вік репресованих коливався від 25 років, як наприклад, Лукасевич П.Ф., 1913 р.н., мешканець с.Нове Село, член ВЛКСМ, що працював шофером, і до 64 років, як це Рутинський С. І., 1874 р.н., житель м. Ярмолинці, що працював в колгоспі ковалем.

За рішенням "трійки" НКВС по Кам'янець-Подільській області, протоколом №21 від 28 вересня 1938 р. арештовані у справі ПОВ 15 жовтня були розстріляні. Вирок "трійки" виконували: комендант Кам'янець-Подільського НКВС лейтенант Льовкін, начальник Проскурівського міськвідділу НКВС мол. л-нт Самогородський та мол. л-нт НКВС Резницький.

ПОЛЬСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВА

В Ярмолинцях у справі Польської організації військової було ув'язнено 64 чоловіки, у районі понад 100 чоловік.

Вражає кримінальна справа №152205, що міститься у 5-ти томах П-4265 "По звинуваченню Цишковського Станіслава Алоїзовича, Мазура Петра Станіславовича та ін." - всіх 51 чол. У перших трьох томах містяться постанови про арешти. Дані допитів самих заарештованих і їх свідків, характеристики на підсудних підписані головами і секретарями сільських рад.

У томі 4 П-4265 - винесення вироків. Всі протоколи і постанови, крім характеристик сільських рад, написані грамотно, науково, але виключно російською мовою, навіть анкети арештованих. Сумнівно, що вони володіли нею.

Всі звинувачувані визнали свою причетність до ПОВ, до проведення контрреволюційної агітації і пропаганди проти радянської влади, колгоспів, підготовці до збройного повстання проти Червоної Армії в період радянсько-польської війни, підготовці диверсій на підри्व соціалістичного ладу. Вирок один: "Расстрелять. Имущество лично ему принадлежащее конфисковать".

Із свідчень самих підсудних дізнаємося, що ПОВ у Ярмолинецькому районі нібито керував ксьондз Чирський, за що був засуджений у 1932 р. Далі організацію очолив Леопольд Радий, близький прислужник ксьондза.

Ось приклад однієї із 50-ти справ – Антона Волянського – жителя села Куяви, за паспортом – село Перегінка. Поляк. До арешту – голова колгоспу с. Куява.

В 1937р. був завербований у ПОВ колишнім секретарем РПК Ємельяненком (засуджений в 1937 р.), за завданням якого скоїв диверсійський акт в колгоспі – отруїв 46 коней. Чи міг таке зробити у своєму господарстві голова колгоспу, добре знаючи, що йому за це буде? Сам вербував у ПОВ на

скоєння диверсійних актів Рудковського (заарештований, зізнався), а також Тишинського (теж заарештований, зізнався).

Одна з найбільших кримінальна справа - №152206. Це звинувачення 26 людей Ярмолинецького району. Справа вміщена у 3 томах. Постанову про звинувачення від 8 травня 1938 р. виніс уповноважений Ярмолинецьким РВ НКВС, сержант держбезпеки Мехеда, оперуповноважений ОВ УДБ молодший лейтенант Держбезпеки Абралезон, заступник начальника УНКВД по Кам'янець-Подільській області, старший лейтенант Держбезпеки Крутов. Всі заарештовані під час слідства перебували у Проскурівській тюрмі, бо - "ухилялися від суду і слідства".

Гортаю справу Йосипа Гнатовича Качуровського, 1882 р.н., с. Боснячина. Працював столяром у механізованій майстерні Буринського колгоспу. Походження – селянин-середняк, малограмотний, безпартійний. В жодній із армій не служив. Сільська рада дає довідку-характеристику, що до вступу в колгосп – кулак. Релігійний поляк та вся сім'я. Брат та батько вислані в 1931р., як кулаки, сестра за кордоном, брата дружини теж переслано в 1936р., який мав зв'язок за кордоном". Підписи голови та секретаря сільської ради нерозбірливі.

По справі №162206 проходило 26 чол.:

Качуровський Йосип Гнатович – с. Босняччина, Белінський Олексій Вікентійович – с. Босняччина, Ясінський Станіслав Іванович – с. Грабина, Фабіжевський Степан Йосипович – с. Писарівка (рішенням трійки УНКВД від 28/IX. 1938 засуджений до розстрілу). Радецький Михайло Зіновійович – с. Соколівка, Качуровський Фелікс Павлович – с. Грабина. Медерський Франц Йосипович – с. Буринці, Дичаківський Адольф Антонович – с. Буринці, Рутинський Степан Іванович – с. Грабина, Кузьминський Олександр Броніславович – с. Грабина, Блажеєвський Станіслав Йосипович – с. Грабина, Федорович Іван Адамович – м. Ярмолинці, Чабанський Станіслав Йосипович – с. Грабина, Бодніцький Броніслав Карлович – с. Грабина, Островський Кароль Станіславович – с. Грабина, Малий Франц Іванович – с. Фрамполь (ветсанітар), Стопчак Михайло Васильович – с. Лисівка, українець, Клепач Йосип Федорович – Н. Село, українець, Лютак Павло Степанович – с. Босняччина, Рихлик Михайло Лук'янович – с. Буринці, українець, Поплавський Болеслав Іванович – с. Буринці, Войт Кароль Войцехович – с. Грабина, Савіцький Степан Антонович – с. Грабина, Радецький Микола Михайлович – Н. Село, Чаплій Антон Станіславович – Н. Село,

Бурковський Адольф Фуртиянович – Ярмолинці.

Із середини 1938 року стали масовими й арешти дружин членів ПОВ – відповідно до наказу НКВС № 00486 від 15 серпня 1937 року під дію цього наказу попали усі найближчі родичі «ворогів народу» - батьки, брати і сестри, навіть неповнолітні діти.

ПАМ'ЯТАЙМО...

Надмогильні хрести,
Надмогильні хрести
По усій по моїй Україні,
А під них – за село –
Сім мільйонів лягло,
А під ними – тіла їх тлінні.

І нині, докопуючись до коріння геноциду, пам'ятаймо про свою історичну відповідальність перед тими, хто ліг в Українську землю у немилосердні літа голодомору, хто страждав і безвісти зникав у лабіринтах ГУЛАГу.

Пам'ять про ті часи вкарбувалася у свідомість наших краян назавжди, вона болем проймає серця людей, є насправді невмирущою і передаватиметься з покоління в покоління новим генераціям.

Література:

1. Великий терор на Хмельниччині // Історико-краєзнавчий збірник (свідчення та документи). – Хмельницький, 2004. – 416 с.
2. Небога. А. Голодомор у спогадах. // Вперед. – 1994. – 11 червня.
3. Опитування односельців. (Слободян А. Л.).
4. Політичні репресії на Поділлі (20-30-ті р.р. XX ст.). – Хмельницький, 2003.
5. Поклинемо пам'ять у свідки // Вперед. – 2008. – 2 травня.
6. Ругін С. Голод 1933-го. // Вперед. – 1991. – 29 жовтня.
7. Труняк С. За вироком «трійки» // Вперед. – 2007.
8. Труняк С. Польська організація військова: міф чи реальність // Вперед. – 2007. – 12 жовтня.
9. Фурман Б. Трагедія століття. // Вперед. – 2001. – 2 грудня.
10. Фурман Б. Жахлива трагедія століття. // Вперед. – 2002. – 23 листопада.
11. Цимбалюк М. Голод. // Вперед. – 1993. – 24 липня.

ЗМІСТ

1. ГОЛОД	5
2. Продавали дітей	7
3. За померлими не плакали	8
4. Жахлива трагедія століття	9
5. Брат згубив брата	10
6. Вмирили, як мухи	12
7. Врятувала чужа жінка	13
8. Виживали, як могли	14
9. Село жило страхом	15
10. Викинули на гній	16
11. Винна влада	17
12. Пухли з голоду	18
13. Труїлися грибами	19
14. Покличемо пам'ять у свідки	20
15. РЕПРЕСІЇ	26
16. Де ви кати народу?	28
17. Судові репресії	29
18. За вироком «трійки»	32
19. Пам'ятаймо	36
20. Література	38
21. Зміст	39

